

QORAQALPOQ SHOIRI BERDAQ MEHNATKASH XALQ KUYCHISI

Mamatov Jasurbek Luqmon o‘g‘li

Toshkent pediatriya tibbiyot instituti talabasi

Annotatsiya: maqolda ulug‘ shoir ozodlik kuychisi Berdaq asarlaridagi xalqning ijtimoiy-siyosiy ahvoli, ularning ozodlik uchun kurashga da’vat etuvchi she’r va dostonlar tahlil etilgan. Shoir o‘z asarlarida zahmatkash xalqning mustamlakachilarga qarshi kurashi, Vatanni himoya qilish g‘oyalarini ilgari suradi.

Kalit so‘zlar: mehnatkash xalq, vatanparvarlik, ma’naviyat, axloq, adolat, tenglik, insonparvarlik.

Аннотация: в статье анализируется общественно-политическое положение народа в творчестве великого поэта-певца свободы Бердака, его стихах и былинах, призывающих к борьбе за свободу. В своих произведениях поэт выдвигает идеи борьбы трудящихся против колонизаторов и защиты Родины.

Ключевые слова: трудолюбивый народ, патриотизм, духовность, нравственность, справедливость, равенство, гуманизм.

Abstract: the article analyzes the socio-political situation of the people in the works of the great poet freedom singer Berdak, his poems and epics calling for the struggle for freedom. In his works, the poet puts forward the ideas of the struggle of the working people against the colonialists and the protection of the Motherland.

Key words: hardworking people, patriotism, spirituality, morality, justice, equality, humanitarianism.

O‘z davrining ma’lum va mashhur adiblaridan biri bo‘lgan Berdaq o‘zining noyob ijodi bilan boshqa adiblardan tubdan ajralib turadi. Adib Qoraqalpoq xalqi orasida Xalq kuychisi nomi bilan o‘z o‘rnini topa olgan. Berdaq asarlarini farqli tomoni shundaki,

adib o‘z asarlarida xalq orasidagi tashvishlarni tasvirlay olgan va xalqni muammosini o‘zini muammosidek his qila bilgan. Asosan, ko‘chmanchilik asosida chorvachilik bilan shug‘ullangan qoraqalpoqlar uzoq asrli hayotining jabru-stamlarni boshidan kechirdi. Ular goh Buxoro, goh Xiva xonliklari tarkibiga kirgan joylarda istiqomat qilgan. O‘sha davrda Qoraqalpoq xalqi o‘zining xususiy yer va mulkiga ega bo‘lmagan. Shuning uchun ularning adabiyoti, tarixi asosan xalq og‘zaki ijodi janrlari bilan bo‘lgan ertak, qo‘shiq va dostonlardan iboratdir.

Ular o‘zlarining buyuk tarixiga ega bo‘lgan o‘tmishlarini doton-u qo‘shiqlarda aks ettirishgan. Qolaversa, o‘zbek adabiyotining O‘rta Osiyo xalqlari og‘zaki ijodida mashhur bo‘lgan dostonlari ham qoraqalpoq xalqi orasida keng tarqalgan. Adabiyotimizdagi dostonlarning deyarli barchasida vatanparvarlik, xalqparvarlik talqinlari yetakchi o‘rinni egallaydi. Masalan, Berdaqning quydagi she‘rida vatanparvarlik, vatanni dushmanlardan himoya qilish, yigitlarni vatan ozodligi uchun kurashga otlanishga da‘vat etilgan:

Yigit bo‘lsang arslon kabi tug‘ilgan,
Hamisha sen xizmat etgil xalq uchun.
Yigit bo‘lsang arslon kabi tug‘ilgan,
O‘zim demay, g‘amxo‘rlik qil xalq uchun.¹³

Berdag asarlari o‘z zamonida, balki o‘zidan keyingi zamonlar uchun ham dolzarbligi, ahamiyatliligi, kerakligi, elning dardini o‘zida jo qila olishi bilan ajralib turadi. Masalan, xalq uchun she‘rida Berdaq butun xalqqa murojat qiladi. Xalqni, barcha yosh-u qarini el uchun xizmatga, xalqparvarlikka chorlaydi.

Berdimurod, o‘ylab aytgil so‘zingni,
Ko‘tarma, lof urib, faqat o‘zingni.
Qizartmagay birov sening yuzingni,
Qo‘ldan kelsa, xizmat ayla xalq uchun.

Berdag jamiyatdagi adalotsizlik, tengsizlikni asarlarida ko‘rsatar ekan, yorug‘lik ozod turmush istagi uchun kurashni sinfiy kurash darajasida aks ettirgani yo‘q. Berdaq

¹³ https://teletype.in/@yosh_kitobxon_kitoblari_bot/IExCkbAtA

dostonlariga jiddiyroq nazar tashlasangiz, aslida bunday emasligining guvohi bo‘lasiz. Chor Rossiyasi davridagi real hayotdan uzoq bo‘lgan mustamlakachi tizimni ulug‘lab chiqqan yozuvchi va shoirlardan farqli ravishda Berdaq o‘z asarlarida xalqning og‘ir hayoti, ularning zulmga uchragan hayotini haqqoniy ravishda yoritib bergan.

Etarsan murodga, gar xizmat etsang,
Eling yo‘llaganda har qayon ketsang.
Har qachon dushmanning boshiga yetsang,
Kuch ayamay, xizmat ayla xalq uchun.

Xozir ma‘rifat va ma‘naviyat masalalariga katta e‘tibor berilayotgan bir paytda buyuk Berdaqni barchamiz yana bir bor alohida ehtirom bilan yodga olishimiz kerak. Qoraqalpoq xalqining buyuk ma‘rifatparvari olg‘a surgan ilm chirog‘i, axloq, madaniyat, odob, vijdon, iymon, adolat haqidagi g‘oyalari jamiyatimiz va zamondoshlarimizning bugungi ravnaqiga munosib ta‘sir ko‘rsata oladi. Berdaq ham aynan mana shu xalqining obro‘-e‘tibori, manfaati uchun yonib kuygan ijodkor hisoblanadi. Aynan mana shu she‘rda Berdaq xalq ichidagi dard-anduxlarni to‘liq ifodalay oldi. Berdaq hayotlik chog‘idayoq xalqning dili va tili darajasiga ko‘tarila olgan edi. “Mening so‘zim – xalqning so‘zi” deydi u asarlarida, mag‘rur ohangda.

Berdag ijodida mehnatkash xalqning ahvoli asosiy mavzudir («Bo‘lgan emas», «Soliq», «Bu yil», «Umrin» va b.). Shoir haqiqat uchun, mehnatkash ommaning baxti va kelajagi uchun fidokor kurashchilarni orzu qiladi («Xalq uchun», «Menga kerak» va b.). Tarixni mavzudagi «Avlodlar», «Omongeldi», «Azadosbiy», «Ernazarbiy» asarlarida shoir xalq qaxramonlarini faxr bilan kuylaydi. Berdaqning «Avlodlar» asari tarixiy voqealar solnomasi bo‘lib, qoraqalpoq xalqi bilan boshqa turkiy xalqlar hayotidagi mushtarak voqealar qalamga olinadi, qabila va xalqlarning kelib chiqishi haqidagi fiqolari bayon qilinadi. Berdaq ba‘zi ta‘magir ruhoniylarning kirdikorlarini fosh etadi («Yaxshiroq», «Shekilli» va b.), ayollar huquqini himoya qiladi, yoshlarni vatanni sevishga, ma‘rifat cho‘qqilarini egallashga chaqiradi («O‘g‘limga», «Ahmoq bo‘lma» va b.) She‘riy mushohadalari va hayotga qarashlarida boshqa mehnatkashlarning baxtiyor yashashini orzu qildi. Berdaq xalqni baxtli qilish haqida o‘ylar ekan, Allohdan madad so‘raydi («Yordam ber»), baxt haqida fikr yuritadi

(«Izladim»), odil podshoni orzu qiladi (Kerak), baxtiyor yashaydigan jamiyat qurilishiga umid qiladi. Berdaq ijodi xalq og‘zaki adabiyoti an‘analariga yaqin turadi. Ijodi serqirraligi, asarlarining g‘oyaviy va badiiy yuksakligi bilan qoraqalpoq adabiyoti tarixida asosiy mavqeni egallaydi. Uning ko‘pgina asarlari o‘zbek va boshqa xalqlar tillariga tarjima qilingan. Xulosa qilib aytganda, Berdaq o‘z asarlarida xalqning og‘ir hayoti, mehnatkash xalqning turli xil jabr-zulmga uchrashi va xalqning ko‘chmanchi hayotini haqqoniy ravishda tasvirlab bera olgan kam sonli shoirlardan biri edi. Adib ijodini o‘rganar ekanmiz ko‘plab qiziqarli badiiy obrizlarga duch kelar ekanmiz insonning ichki kechinmalarini hamda tashqi shakil shamoilidagi barcha xislatlarni mahorat bilan ochib bergan ijodkorlardan dek mubolag‘a qilmagan bo‘lamiz. Qoraqalpoq xalqining boy tarixiy merosini o‘zida mujassam etgan asarlari Qoraqalpoq xalqining adabiyotida o‘chmas iz qoldirgan Berdaq o‘z asarlari orqali xalqni ozodlik uchun kurashga chorlagan, vatanining xalqining kelajagini o‘ylagan shoir sifatida Qoraqalpoq xalqi xotirasida mangu qoluvchi haqiqatni o‘zining she‘riyatida va dostonlarida mujassam etgan adib xisoblanadi. Shu o‘rinda davlatimiz rahbari so‘zlari bilan yakunlashlikni lozim deb bildik: “Hammamiz aziz farzandlarimiz hayoti va taqdirini o‘qituvchi va murabbiylarga ishonib topshiramiz. Mana shunday beqiyos boylik posbonlari, kelajak bunyodkorlari bo‘lgan bu mo‘‘tabar zotlarga munosib hurmat-ehtiromlar ko‘rsatishimiz kerak” Sh.Mirziyoyev.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Yuksak ma‘naviyat — yengilmas kuch. –T.: Ma‘naviyat, 2008.
2. Tanlangan asarlar /Qoraqalpoqchadan Mirtemir va Muzaffar Ahmad tarjimasini. –Nukus: «Ilim», 2018. – 212
3. Tanlangan asarlar, Nukus. 1956; Tanlangan she‘rlar, T., 1958; She‘rlar, T.: 1976.
4. https://teletype.in/@yosh_kitobxon_kitoblari_bot/IExCkbAtA
5. www.ziyo.uz